

11 Οκτωβρίου 2013

ΛΑΥΡΕΙΟ: απ' τις πηγές αργύρου στα μεταλλεία πολιτισμού

Επιστήμες / Ιστορία

Γιώργος Ν. Δερμάτης, Δρ. Ιστορίας του Πανεπιστημίου της Louvain-la-Neuve

Το Λαύρειο της μεταλλευτικής-μεταλλουργικής ιστορίας των 5.000 χρόνων, βάση της άμυνας και του πολιτισμού της αρχαίας Αθήνας και στα νεότερα χρόνια τόπος όπου, για τα ελληνικά δεδομένα, η βιομηχανική επανάσταση ύψωσε το ρωμαλέο της ανάστημα, αναδεικνύοντάς το ως ένα απ' τα πιο σπουδαία μεταλλευτικά-μεταλλουργικά κέντρα της Ευρώπης.

Το Λαύρειο αποτελεί ένα ανοιχτό ορυκτολογικό μουσείο και ένα υπαίθριο και υπόγειο βιομηχανικό μουσείο με πλήθος μεταλλευτικών και μεταλλουργικών μνημείων, αρχαίων και νεοτέρων. Αναφερόμαστε ιδιαίτερα στα μοναδικά διεθνώς μεταλλικά εργαστήρια, τα αρχαία πλυντήρια- επίπεδα και ελικοειδή- εμπλουτισμού των αργυρομολυβδούχων μεταλλευμάτων και στο εξέχον βιομηχανικό, μεταλλουργικό συγκρότημα της πρώην Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρείου, όπου σήμερα το μεγάλο Τεχνολογικό Πάρκο του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου· αυτά σε συνδυασμό με τον ναό του Ποσειδώνα στο Σούνιο, το αρχαίο θέατρο στον Θορικό-για να σταθούμε στα πιο εμφανή- και τη λειτουργική γεωγραφική θέση του Λαυρείου είναι η νέα πηγή «αργύρου», τα νέα μεταλλεία του τόπου, μεταλλεία παιδείας, τεχνολογίας, οικονομίας και πολιτισμού.

Η φύση του Λαυρείου έθεσε τα πλαίσια για τα δρώμενα της ιστορίας του... Η λύση του αινίγματος, η ανακάλυψη και εκμετάλλευση των αργυρομολυβδούχων κοιτασμάτων του Λαυρείου έγινε περί το 3.000 π.Χ. στον Θορικό, μια δραστηριότητα που θα σφραγίσει την περιοχή ως τις μέρες μας.

Οι υπόγειες στοές του Λαυρείου έγιναν οι ανοιχτοί δρόμοι της δύναμης και του μεγαλείου της Αθηναϊκής Δημοκρατίας· με την ανακάλυψη μερικά χρόνια πριν το 483 π.Χ. της πλούσιας τρίτης μεταλλοφόρας επαφής στη Μαρώνεια (σημερινή Καμάριζα) και το ασήμι που παρήχθη κατασκευάστηκαν οι 200 τριήρεις, σύμφωνα με τον ναυτικό νόμο του Θεμιστοκλή· *«Ἐτέρη τε Θεμιστοκλέϊ γνώμη... ἤρίστευσε, ὅτε Ἀθηναίοισι γενομένων χρημάτων μεγάλων ἐν τῷ κοινῷ, τὰ ἐκ τῶν μετάλλων σφι προσῆλθε τῶν ἀπὸ Λαυρείου...»* Ηρόδοτος, VII, 144 (μετ. Και άλλη γνώμη του Θεμιστοκλή... ἀρίστευσε, ὅταν εισέρρευσαν στην πόλη των Αθηναίων πολλά χρήματα προερχόμενα ἀπ' τα μεταλλεία του Λαυρείου...). Μ' αυτές τις τριήρεις, αυτά τα πλωτά ἄρματα της ελευθερίας, οι Αθηναίοι και οι υπόλοιποι Έλληνες συνέτριψαν τον περσικό στόλο στη Σαλαμίνα το 480 π.Χ., σώζοντας τον ελληνικό πολιτισμό και την οικουμενικής αξίας συνέχειά του. Η οικονομική ευρωστία της Αθήνας, το κραταιό της νόμισμα, οι περίφημες λαυρεωτικές γλαύκες, όπως τα ονομάζει αργότερα (414 π. Χ.) ο Αριστοφάνης στους *«Ὅρνιθες»* (στίχ. 1.106) *«...γλαῦκες ὑμᾶς οὔποτ' ἐπιλείψουσι Λαυρεωτικάι»* (μετ. ...δεν θα σας λείψουν ποτέ οι λαυρεωτικές γλαύκες), προερχόταν ἀπ' τον ἄργυρο του Λαυρείου. Και πρόσφατα ἀπ' την ελληνική κυβέρνηση αυτή η λαυρεωτική γλαύκα επελέγη ως παράσταση στο κέρμα του ενός ευρώ. Τα αθάνατα μνημεία της Ακρόπολης και

άλλα στην Αττική έχουν εν πολλοίς ως στέρεο κρηπίδωμα τον αργυρώδη τόπο του Λαυρείου.

Ο χρυσούς αιώνας του Περικλέους είναι, από μian άποψη, ο αργυρούς αιώνας του Λαυρείου.

Είναι οι κορυφαίες στιγμές της συνεισφοράς του αρχαίου Λαυρείου βασισμένες στις ευφυείς μεταλλευτικές-μεταλλουργικές τεχνικές των Ελλήνων· μια συνεισφορά η οποία στηρίζεται βέβαια και στη σκληρή εργασία των δούλων (15.000 τον 5^ο και 10.000 τον 4^ο αι. π. Χ.). Τα ταλαιπωρημένα σώματά τους ήσαν οι αθέατοι, αναγκαστικά για εκείνη την εποχή, στυλοβάτες του αθηναϊκού οικονομικού οικοδομήματος. Το αμυδρό φως της αθηναϊκής μετριοπάθειας δεν μπορούσε, μέσα στα όρια της εποχής, να φωτίσει τη συσκοτισμένη ζωή τους. Θα επαναστατήσουν το 413 π.Χ., κατά τη διάρκεια του πελοποννησιακού πολέμου, με την υποκίνηση των Σπαρτιατών, με την αυτόβουλη δράση τους, πολύ αργότερα, το 130 και 103 π.Χ.

Οι ελεύθεροι πολίτες του Λαυρείου, Αθηναίοι πολίτες και αυτοί, κατα πολύ λιγότεροι των δούλων, όπως και σε όλη την Αττική, μετά τη διοικητική διαίρεσή της απ' τον Κλεισθένη (τέλη 6^{ου} αι. π. Χ.), ανήκαν σε πολλούς δήμους, των Σουნიέων, Θορικών, Ποταμίων, Φρεαρρίων, της Βήσης, Αμφιτροπής.

Απ' τον 1^ο αι. π. Χ. μέχρι και τον 6^ο αι. μ. Χ. οι εργασίες είναι υποτονικές, περιορίζονται με φθίνουσα πορεία στην επεξεργασία των εκβολάδων, την ανάττηξη των σκωριών και λιθαργύρων και σε σπάνιες περιπτώσεις γίνεται εξόρυξη μεταλλευμάτων.

Το 563 μ. Χ. έχουμε την τελευταία γραπτή μαρτυρία της ύστερης αρχαιότητας-πρωτοβυζαντινής περιόδου για την παραγωγή αργύρου στο Λαύρειο· ο Σιλεντιάριος Παύλος στον πανηγυρικό που εκφώνησε στα εγκαίνια της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη αναφέρει ότι η διακόσμησή της έγινε και με το ασήμι του Λαυρείου, «*ἐνθάδε Παγγαίοιο ράχης καί Σουνιάς ἄκρη ἀργυρέας ὤϊξαν ὄλας φλέβας*·», *Ἑκφρασις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, 26, στίχ. 679-680, (μετ. εδώ η ράχη του Παγγαίου και το ακρωτήριο Σούνιο άνοιξαν όλες τις φλέβες του αργύρου)· και, παρα τη ρητορική υπερβολή, σαφώς δηλώνει ότι θα γινόταν κάποια παραγωγή αργύρου· είναι η τελευταία προσφορά του αρχαίου Λαυρείου, το κύκνειο άσμα του.

Του κύκλου τα γυρίσματα, οι οικονομικές αλλαγές, οι δυσκολίες των καιρών θα ερημώσουν την περιοχή του Λαυρείου· οι κάτοικοι υποχωρούν προς το εσωτερικό της Αττικής-λόγοι οικονομικοί και κυρίως ασφαλείας το επιβάλλουν. Τώρα την

ησυχία του Λαυρείου θα ξυπνούν οι φωνές των πειρατών που βρίσκουν απανεμιά στους όρμους της και απ' τα τέλη του 17^{ου} αι. ο θαυμασμός των ξένων περιηγητών.

Στη νεότερη εποχή, μετα τη μακρά παύση των εργασιών, 7^{ος} αι. μ. Χ. έως το 1865, **το Λαύρειο αναδεικνύεται σε ένα σπουδαίο μεταλλευτικό-μεταλλουργικό κέντρο, ανάμεσα στα παρόμοια της Ευρώπης**, παραγωγής μεταλλικού αργυρούχου μολύβδου και μεταλλευμάτων, εμπλουτισμένης-πυρωμένης καλαμίνας, σιδήρου και σιδηρομαγγανιούχων. Αργότερα θα παράγονται και τα υποπροϊόντα του σκληρού μολύβδου, μαλακός μόλυβδος, αρσενικώδες οξύ, μόλυβδος σε φύλλα, λιθάργυρος, μίνιο και άργυρος.

Η τεχνολογία έδειξε τη δύναμή της στις εγκαταστάσεις των μεγάλων εταιρειών του Λαυρείου, κυρίως εμπλουτισμού, φρύξης, τήξης των μεταλλευμάτων και των υποστηρικτικών τμημάτων της παραγωγής, της ιταλογαλλικής Harion Roux et Cie (1865-1873), της Εταιρείας Μεταλλουργείων Λαυρείου (Ελληνική Εταιρεία, 1873-1917) και της Compagnie Française des Mines du Laurium (Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρείου, 1875-1981), που ήσαν σε επαφή με τα πιο προηγμένα μεταλλευτικά κέντρα της Ευρώπης και της Αμερικής. Οι τράπεζες εμπλουτισμού του αργυρομολυβδούχου μεταλλεύματος ήσαν κυρίως γερμανικής και αμερικανικής τεχνολογίας· οι κάμινοι παραγωγής μεταλλικού αργυρούχου μολύβδου ήσαν οι Pilz του Freiberg της Σαξωνίας, που αντικατέστησαν τις ισπανικές Castiliano και απ' το 1906 οι αμερικάνικες Water-Jacket στην πρωτοπορία της καμινευτικής τεχνικής. Στις διεθνείς βιομηχανικές εκθέσεις, στο Παρίσι (1889) και στο Σικάγο (1893), οι εταιρείες του Λαυρείου άφησαν πολύ καλές εντυπώσεις. Το 1889 η μεταλλοφόρος περιοχή του Calumet του Μίτσιγκαν μετονομάζεται σε Λαύρειο, λόγω αυτής της σημαντικής μεταλλευτικής βιομηχανίας του αρχαίου και νεότερου Λαυρείου.

Το 1880 έχουμε τη χρήση των ηλεκτρικών λαμπτήρων και του τηλεφώνου στο Λαύρειο, απ' την Ελληνική Εταιρεία, και για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Το 1885 αρχίζει να λειτουργεί ο Αττικός Σιδηρόδρομος. Στην ακμή των έργων το λιμάνι του Λαυρείου είναι απ' τα σημαντικότερα της χώρας, μαζί με του Πειραιά και της Σύρου· γι' αυτό είχαν την έδρα τους στο Λαύρειο 7 προξενεία ευρωπαϊκών κρατών: Αγγλίας, Γαλλίας, Ισπανίας, Βελγίου, Ιταλίας, Γερμανίας και Νορβηγίας.

Στο διάστημα 1889-1914, μέχρι την έκρηξη του Α' παγκοσμίου πολέμου, ο μέσος όρος εργαζομένων στο Λαύρειο θα είναι 5.800· ο μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων στη νεότερη ιστορία του Λαυρείου θα είναι το 1899, 8.836· αποτελούνταν απ' Ισπανούς, Ιταλούς, Γάλλους, τους πολυπληθέστερους Έλληνες

και άλλης εθνικότητας μεταλλωρύχους, μεταλλουργούς και μηχανικούς.

Λαύρειο είναι ο μόχθος των ανθρώπων· ανοίγοντας δρόμους κάτω απ' τη γη, σκάβοντας τα σπλάχνα της, σκάβονται τα σωθικά τους και τα πρόσωπά τους, και είναι αυτά τα πρόσωπα που ανοίγουν τους πρωτόγνωρους δρόμους των εργατικών και κοινωνικών δικαιωμάτων με τις εξεγέρσεις και τις απεργίες τους, ήδη απ' το 1872, 1883, 1887, 1896 και στη συνέχεια·

Το σημερινό πρόσωπο του Λαυρείου είναι η συνέχεια εκείνων των χιλιάδων προσώπων, που με την εργασία και τους αγώνες τους στην αρχαία και νεότερη εποχή το θεμελίωσαν και το ανέπτυξαν, είναι δε αποτυπωμένα στα «ομιλούντα» μνημεία του και στο σημερινό ήθος των ανθρώπων του.

Το Λαύρειο είναι το σύμβολο, που θα υπενθυμίζει το διαρκές αγωνιστικό αίτημα δικαιοσύνης· γιατί αυτό είναι από τα πιο πλούσια κοιτάσματα της πολλαπλής κληρονομιάς, που παραδίδει το Λαύρειο στη σύγχρονη κοινωνία. Είναι το βουερό φως της δικαιοσύνης που διατρέχει τις στοές και τους αιώνες του και ορμητικά φθάνει στην παγκοσμιοποιημένη εποχή μας, ως οικουμενικό αίτημα πολιτισμού.

Το παρόν κείμενο, με μικρές προσθήκες του ίδιου του συγγραφέα, είναι ειλημμένο από το βιβλίο του Γιώργου Ν. Δερμάτη, «Λαύρειο, απ' τις πηγές αργύρου στα μεταλλεία πολιτισμού», έκδ. Δήμου Λαυρεωτικής, Λαύρειο, 2004, σ. 8-18.

Ο Γιώργος Ν. Δερμάτης είναι Δρ. Ιστορίας του Πανεπιστημίου της Louvain-la-Neuve

<http://bit.ly/GNGJMY>